

Nekrológy a spomienky

**Spomienka na dve veľké postavy európskej algológie:
prof. J.W.G. Lunda a prof. N.V. Kondratevu**

Iba nedávno nás navždy opustili dvaja vynikajúci algológovia a hydrobiológovia európskeho významu: prof. J.W.G. Lund (1912–2015) z Anglicka a prof. N.V. Kondrateva (1925–2012) z Ukrajiny. Mal som to šťastie stretnúť sa s nimi osobne, čo bolo pre mňa vždy výnimočnou udalosťou, na ktorú rád a s nostalgiou spomínam. Dovolil by som si na tomto mieste venovať im malú spomienku a krátko poukázať na ich hlavné vedecké zasluby.

Profesora J. Lunda som prvý raz videl tesne po ukončení štúdia na Biologickej fakulte UK v Prahe v septembri 1959. Na exkurziu na juhočeské rybníky ho pozval náš učiteľ prof. Fott, ktorý sa v tom čase intenzívne zaoberal taxonómiou chryzomonád, v ktorej bol náš hosť už známou európskou autoritou. Exkurzia sa konala v rámci programu tradičnej jesennej pracovnej konferencie Algologickej sekcie ČSBS, ktorú organizačne zabezpečil jej vtedajší jednatel' dr. Jiří Růžička z hydrobiologického pracoviska v Třeboní (obr. 1). Podujatia sa zúčastnila aj dr. J. Wysoczka-Bujalska z Poľska, ktorá sa venovala taxonómii desmídií. Prof. Lund nám v brilantnej prednáške predstavil morfológickú rôznorodosť týchto rastlinných bičíkovcov a udivoval nás aj malým vreckovým mikroskopom, ktorý Briti používali pri výskume malárie v trópech. Úhľadný skladací prístrojček sa vošiel do dlane, ale dosahoval zväčšenie až 400x, čo postačovalo na orientačný obraz o diverzite siníc a rias vo vzorke priamo v teréne.

Obr. 1. Niektorí účastníci algologickej exkurzie na juhočeské rybníky, september 1959: horný rad zľava: Z. Šesták, J.W.G. Lund (Veľká Británia), B. Fott, J. Růžička, J. Wysoczka-Bujalska (Poľsko); dolný rad zľava: autor tohto článku, H. Ettl, A. Kašliková, J. Sulek.

John Lund bol vynikajúcim odborníkom aj v taxonómii ďalších skupín rastlinných bičíkovcov, obdobne iných rias, najmä pôdnych rozsievok a planktónových zelených rias. Je autorom mnohých pôvodných článkov v oblasti laboratórnej kultivácie rias a v limnológii, najmä v problematike sezónnych cyklov, eutrofizácie a ochrany vôd. Na najznámejší limnologický ústav vo Veľkej Británii – *Freshwater Biological Association* vo *Windermere, Lake District*, nastúpil r. 1944, kde v r. 1954 prevzal unikátnu zbierku vyobrazení siníc a rias známu ako *Fritsch Collection of Illustrations of Freshwater Algae*. Prof. Lund dobre ovládal aj ruský jazyk, čo mu umožnilo v spolupráci s W. Tylkom preložiť do angličtiny a r. 1987 aj vydať vynikajúcu monografiu ukrajinského algológa O.A. Koršikova *Protococcineae* (1953). Azda jeho najznámejšou knihou je *Freshwater algae: their microscopic world explored* (1995), v ktorej fotografické ilustrácie najvyššej kvality zabezpečila jeho manželka Hilda Canter-Lund. Táto objemná kniha bola napísaná pre širšiu odbornú verejnosť, pričom si však zachovala punc vysokej vedeckej úrovne.

Roku 1958 bol prof. Lund zvolený za prezidenta Britskej fykologickej spoločnosti (*British Phycological Society*) a r. 1967 za prezidenta Medzinárodnej fykologickej spoločnosti (*International Phycological Society*); bližšie pozri http://www.umanitoba.ca/outreach/sil/people/lund_jwg.shtml.

Obr. 2. Prof. N.N. Kondrateva s autorom tohto príspevku vo svojej pracovni na Botanickom ústave NAN v Kyjeve, 24.9.2005; foto S. Kondratjuk.

Druhou osobnosťou, ktorú tu chcem spomenúť je prof. N.V. Kondrateva, vedúca postava v oblasti taxonómie, ekológie a distribúcie siníc na Ukrajine po 2. svetovej vojne. Pracovala v Ukrajinskej akadémii vied v Botanickom ústave im. N.G. Cholodneho v Kyjeve. Jej spolupracovníčkami boli také vynikajúce algologičky ako napr. N.P. Masjuk, špecialistka na zelené bičíkovce, Z.L. Asaul odborníčka na euglény, G.M. Palamar–Mordvinceva zaoberajúca sa spájavými riasami a charami. S menovanými som sa prvý raz stretol r. 1970 na terénnej stanici vo Feofanii na periférii Kyjeva, ktorá mi prízemnými drevenými budovami zasadenými do zelene a celkovou atmosférou veľmi pripomínala náš Botanický ústav na Patrónke. Tento kolektív rozšírený o ďalších algológov najmä z Charkova (O.A. Koršikov – *Protococcineae*, O.A. Matvienko – *Chrysophyceae*, *Xanthophyceae*) vypracoval súbor monografií v edícii *Viznačnik prishodnych vodorostei Ukr. SSR*, za ktorú dostal Národnú cenu. V edícii je prof. Kondrateva autorkou (1968) alebo prvou autorkou (1984) dvoch zväzkov o siniciach Ukrajiny. Dlhé roky, a ešte aj dnes sú menované určovacie kľúče zdrojom cenných informácií o vývinových cykloch a biológii predstaviteľov tejto skupiny prokaryotických mikroorganizmov. O siniciach napísala neskoršie ešte ďalšie knihy zamerané na problematiku tvorby vodného kvetu, morfolologickej variability a evolúcie.

Druhý a posledný raz som sa s prof. Kondratevou stretol v Kyjeve na záver medzinárodného sympózia o pôdnych siniciach a riasach, ktoré sa konalo v Kanive v septembri 2005. Hoci bola sobota, prišla na ústav do stredu mesta na ulici Tereševkivska 2 a prijala ma spolu s jej kolegom prof.

Kondratjukom vo svojej pracovni (obr. 2). Ešte aj v tomto pokročilom veku neprestávala pracovať a vykonávala to, čo sa od nej žiadalo a očakávalo, najmä recenzovanie vedeckých článkov a kníh. V jej pracovni typickej pre profesora jej generácie som si uvedomoval plynutie času, ktoré aj v prípade prof. Kondratevy malo iste zložité a neľahké obdobia, ale prinieslo bohaté ovocie v podobe mnohých pôvodných objavov v algológii majúciach trvalé hodnoty [prehľad publikačných aktivít prof. Kondratevy pozri Wasser, S.P., Vinogradova, O.N. & Tsarenko, P.M. 2015. To the 90-th anniversary of N.V. Kondratyeva (01.06.1925–30.04.2012), *AlGologia/Algology*, Kiiiv, 2015/3: 218–223].

FRANTIŠEK HINDÁK

Desať rokov po...

Koncom roka 2015 si pripomenieme 10. výročia úmrtia dvoch významných slovenských botanikov-fytcenológov – RNDr. Ing. Dezidera Magica (24. 10. 1920 – 31. 10. 2005) a prof. RNDr. Ladislava Šomšáka, DrSc. (3. 3. 1932 – 2. 12. 2005). Podrobné biografické príspevky o oboch osobnostiach, vrátane bibliografie ich prác, boli publikované aj na stránkach tohto časopisu, preto sa obmedzím na zhrnutie ich prínosu pre rozvoj slovenskej botaniky a Spoločnosť.

RNDr. Ing. Dezider Magic bol človek so širokým diapazónom odborných záujmov. Súčasníci si ho pamätajú ako vedeckého pracovníka – fytcenológa, taxonóma, fytogeografa, floristu, dendrológa, ale aj zapáleného pedagóga, ochrancu prírody a organizátora. Aj vďaka pomerne zriedkavej kombinácii lesníckeho a prírodovedného vzdelania sa orientoval najmä na štúdium lesných spoločenstiev Slovenska. Nepriazeň doby ho koncom 50. rokov vyhnala spoza katedry VŠLD vo Zvolene do typologickej praxe. Ako sa však hovorí, všetko zlé je na niečo dobré. Počas piatich rokov súvislého typologického mapovania mal možnosť priamo v teréne dôkladne sa oboznámiť so skladbou lesných spoločenstiev značnej časti Slovenska, čo neskôr, po príchode na Botanický ústav SAV (1964) zužitkoval pri príprave a zostavovaní Geobotanickej mapy Slovenska, ktorej bol jedným z hlavných autorov. Patril medzi najlepších znalcov bukových lesov Slovenska, kde ho štúdium fyto geografických vzťahov už v r. 1975 priviedlo k myšlienke a zdôvodneniu oddelenia bučín severovýchodného Slovenska do osobitného, rumunskými autormi vyčleneného zväzu *Symphyto cordatae-Fagion*. Popri tom študoval aj pôvodnú vegetáciu vnútrokarpatských kotlín, spoločenstvá kyslých dubín, dubovo-hrabových a podhorských bukových lesov s kostravou horskou (*Festuca drymeja*), podhorských jelšín s perovníkom pštrosím (*Matteuccia struthiopteris*), fytcenózy horských jedlín aj ďalšie rastlinné spoločenstvá. Z dendrologických a taxonomických prác sú známe najmä jeho štúdie o autochtónnych druhoch rodu *Quercus* na Slovensku (1974, 1975), ktorý spolu s niekoľkými ďalšími rodmi (*Alnus*, *Carpinus*, *Fagus*) spracoval aj do Flóry Slovenska V/3 (2006); dlhodobo sa venoval aj taxonomickému štúdiu jaseňov (rod *Fraxinus*). Celkovo je autorom resp. spoluautorom asi troch stoviek vedeckých a odborných prác, od drobných príspevkov po súborné štúdie a monografie.

Ako naďšený a neúnavný organizátor spolkového života na Slovensku stál dr. Magic aj pri vzniku Slovenskej botanickej spoločnosti pri SAV. Patril medzi 12 zakladajúcich členov Československej botanickej spoločnosti na Slovensku (11. 3. 1955), v ktorej sprvu pôsobil ako člen jej dočasného predsedníctva, v r. 1965–1969 ako vedecký tajomník. Po valnom zhromaždení 22. 4. 1969, ktoré schválilo súčasný názov Spoločnosti, vystriedal vo funkcii predsedu doc. RNDr.

Jána Futáka, CSc. a spolu s ním sa zaslúžil o schválenie Stanov Slovenskej botanickej spoločnosti Ministerstvom vnútra SSR (29. 6. 1972), a tým o jej úplné osamostatnenie. Svoje nadšenie prenášal aj na mladších kolegov, ktorí rozšírili rady SBS. V dňoch 5.–11. júla 1970, 15 rokov od posledného stretnutia botanikov na slovenskej pôde (Nový Smokovec, 10.–17. júla 1955), sa tak v Tisovci mohol uskutočniť 1. zjazd SBS. K úspešnej činnosti Spoločnosti prispel aj viacerými prednáškami a zorganizovaním seminárov o významných osobnostiach slovenskej botaniky (Gustáv Mauricius Reuss, Václav Vraný). Bol tiež jedným z organizátorov XII. Medzinárodnej fyto geografickej exkurzie (I. P. E.) v Československu (1958). Za zásluhy o rozvoj Slovenskej botanickej spoločnosti mu bol v r. 1980 udelený titul Zaslúžilý člen SBS, v r. 1986 titul Čestný člen SBS a v r. 1996 Holubyho pamätná medaila SBS. Slovenská botanická, lesnícka a ochranárska obec jeho smrťou stratila vynikajúceho odborníka a vzácného Človeka, známeho nielen svojou pracovitosťou, húževnatosťou a vytrvalosťou, ale aj skromnosťou, citlivosťou a ochotou kedykoľvek poradiť či pomôcť.

K slovenským lesom mal blízky vzťah aj prof. RNDr. Ladislav Šomšák, DrSc., rodák z Nálepkova (časť Záhajnica), ktorý po skončení meštianskej školy (1947) pracoval do r. 1950 ako lesný robotník. Hoci jeho cesta k ďalšiemu vzdelaniu nebola priamočiara, v r. 1958 úspešne ukončil vysokoškolské štúdium na Katedre botaniky Prírodovedeckej fakulty UK. Na tamojšom Oddelení geobotaniky vo funkcii asistenta začína jeho celoživotné pedagogické pôsobenie. V r. 1964 bol poverený vedením novozriadenej Katedry geobotaniky a od r. 1981, po jej začleníení do Katedry botaniky, geobotaniky a pedológie, aj vedením zlúčenej katedry. Od r. 1992 až do náhlejšej smrti pôsobil ako pedagogický a vedecko-výskumný pracovník na osamostatnenej Katedre pedológie PriF UK. Pod jeho vedením dokončili a úspešne obhájili svoje kvalifikačné práce asi dve stovky diplomantov a desiatky doktorandov. Medzi jeho žiakov patrili mnohí súčasní významní fytoecológovia, rozptýlení na rôznych pracoviskách po celom Slovensku. V súvislosti s menom prof. Šomšáka možno preto právom hovoriť o bratislavskej geobotanickej škole.

Významným objektom jeho vedeckovýskumnej činnosti boli lužné lesy Slovenska, ktoré podrobne študoval v diplomovej aj kandidátskej dizertačnej práci a o ktorých v r. 1959–2000 uverejnil niekoľko súborných publikácií. Poznatky o synekológii lužných ekosystémov úspešne využíval aj v praxi, pri vyhodnocovaní vplyvu vodných diel na vegetáciu (VD Wolfsthal na rieke Morava, VD Kráľová, VD Gabčíkovo – Nagymaros a i.). Na štúdium lužných lesov v Pomoraví nadviazal dlhodobým výskumom vegetácie Záhorskej nížiny. Podrobne sa venoval aj spoločenstvám jedľových a jedľovo-smrekových lesov slovenskej časti Karpát, ktoré súborne spracoval v doktorskej dizertácii (1983) a čiastkové výsledky uverejnil vo viacerých článkoch aj v monografických publikáciách. Podobne ako pri lužných lesoch, aj tu opísal viacero nových jednotiek. Jeho srdcovou záležitosťou však ostávala spíšská časť Slovenského rudohoria, najmä širšie okolie jeho rodiska, kde v tichu drevenice čerpal silu a tvorivú energiu. Svedčí o tom aj široká paleta ním preskúmaných fytoocenóz – od lúčnych a pasienkových (najmä psicových) porastov cez vegetáciu mokradí, jelšiny, bučiny, reliktné boriny, lipovo-jedľové sutinové lesy a jedliny až po spoločenstvá sekundárnych smrečín.

Organizátorská, popularizačná a publikačná činnosť prof. Šomšáka bola podrobnejšie zhodnotená na inom mieste (Bull. Slov. Bot. Spoločn. 34, 2: 252–273, 2012). Tu len pripomeniem jeho výnimočné organizačné schopnosti a skutočnosť, že aj zdanlivo odťažité témy dokázal využiť pre kvalitný fytoecnologický výskum; výstižným príkladom sú výsledky syntaxonomického výskumu lesných spoločenstiev s účasťou *Sorbus aucuparia* vo vybraných horských celkoch Slovenska. Jeho vedecko-pedagogická práca bola ocenená viacerými význameniami: bronz-

vou (1970), striebornou (1972) a zlatou (1982) medailou PriF UK, bronzovou (1972), striebornou (1982) a zlatou (1987) medailou rektora UK v Bratislave, ako aj udelením Veľkej medaily sv. Gorazda in memoriam Ministerstvom školstva SR (2007). Slovenská botanická spoločnosť pri SAV ocenila jeho prínos pre rozvoj botaniky na Slovensku udelením titulu Zaslúžilý člen SBS (1982).

Napriek postaveniu a úspechom, ktoré dosiahol, prof. Šomšák nezabúdala na jednoduché pomery a prostredie, v ktorom vyrastal. Po celý život ostal skromným človekom, ktorý sa rovnako bezprostredne dokázal porozprávať s kolegom z odboru ako aj s prostým zamestnancom lesnej správy. Vždy mal na pamäti slová svojho otca, ktoré mu povedal po úspešnej habilitácii: „*Neviem, čo znamená slovo docent, ale ži tak, aby na tvojom pomníku bolo napísané: „Laco Šomšák – slušný človek.“*“

JÁN KLIMENT

Opustil nás doc. RNDr. Kamil Rybníček, CSc.

Koncom minulého roku (7. 12. 2014) náhle zomrel vo veku 81 rokov doc. RNDr. Kamil Rybníček, CSc. (*5. 7. 1933), dlhoročný člen Československej botanickej spoločnosti (od roku 1957), nositeľ Holubyho pamätnej medaily SBS (2004), veľký obdivovateľ slovenskej a karpatskej prírody. Už po skončení štúdia v roku 1956 nejedna jeho cesta smerovala na Slovensko, kde najčastejšie skúmal rašeliniská. K tomuto biotopu pristupoval komplexne, keďže bol vynikajúci odborník na rašelinníky (machorasty všeobecne, ale aj riasy, lebo začínal ako algológ-desmidológ), publikoval početné floristicky, chorologicky aj taxonomicky ladené príspevky o rastlinstve rašelinísk, vrátane ich rastlinných spoločenstiev. Bol teda dobrý bryológ, botanik aj geobotanik, avšak najväčšiu stopu zanechal na poli paleobotaniky a palynológie. Spolu s manželkou Eliškou založili v roku 1958 na Botanickom ústave ČSAV v Brne paleogeobotanickú pracovnú skupinu a tomuto zostali verní až do súčasnosti.

Kamil Rybníček veľmi aktívne spolupracoval na mapových listoch Geobotanickej mapy Slovenska (listy Čadca, Poprad, Prievidza) aj na kapitole venovanej vývoju vegetácie po dobe ľadovej. Celé desaťročia skúmal holocénny vývoj Oravskej kotliny a Moravsko-sliezskych Beskýd, pričom mohol využívať poznatky, ktoré nadobudol z výskumov v Čechách a na Morave, ale aj z výskumných ciest do Álp a Škandinávie. Spolu s manželkou analyzovali jazerné sedimenty v tatranských plesách, ale skúmali aj históriu alúvia rieky Morava a holocénny vývoj vegetácie v Kremnických vrchoch. Rybníčkovci zanechali na Slovensku nezmazateľnú stopu v paleoekologickom výskume jeho územia – je len škoda, že na Slovensku nemali, až na výnimky, adekvátneho partnera na spoluprácu. Pamätám si, ako pri jednom rozhovore mi doc. Rybníček prezradil, že by veľmi rád vyškolil nejakých študentov zo Slovenska a odovzdal im žezlo, lebo cítil, že by už mali túto oblasť skúmať mladší kolegovia. Zdá sa že aj do budúca bude musieť túto medzeru zastrešovať brnenská (moravská) a česká paleobotanická škola, ktorá je našťastie pomerne početná a v jej radoch sú aj mladí Slováci a Slovenky.

Podrobná bibliografia prác K. Rybníčka je uvedená v časopisoch Preslia (1993, 65/3: 279–284) a Zprávy Čes. Bot. Společ., (2012, 47: 387–393), tu sme si chceli pripomenúť jeho veľké dielo najmä s ohľadom na výskum Slovenska. Česť jeho dielu a životu!

MILAN VALACHOVIČ